

Antonín Špelda

Od šedesátých let minulého století až k dnešku můžeme v Plzni s určitou hrдостí a potěšením sledovat tradičně pevné vztahy mezi západočeskou hudební kulturou a hudbou ruskou i sovětskou. Pokusím se tuto skutečnost dokumentovat na několika příkladech.

/I/ Hynek Palla, Eliška Krásnohorská a Jindřich Pech
v zápase o bližší poznání ruské národní hudby

První předpoklady pro seznamování širší veřejnosti v Plzni s ruskou národní hudbou byly dány v začátku šedesátých let 19. století. Tehdy došlo v Plzni k založení pěveckého spolku Hlahol, a když v roce 1864 byl zvolen prvním sborníkem Hlaholu Hynek Palla, předtím v Praze jeden z pomocných sborníků Bedřicha Smetany v pražském Hlaholu a zároveň manžel Juliany Pechové, přišla do Plzně i Julianina sestra Eliška Krásnohorská a Julianin bratr Jindřich Pech. Ten krátce předtím, než se usadil v Plzni, působil v Moskvě jako učitel hudby a byl tedy přímo předurčen k tomu, aby se stal hlasatelem česko-ruské vzájemnosti na hudebním poli. Byla to doba, kdy Praha hostila jako vzácného hosta vůdce Mecné hrstky Milije Alexejeviče Balakireva a kdy Praha uvedla poprvé v českém znění opery Ruslan a Ludmila a Ivan Susanin od zakladatele ruské národní hudby Michaila Ivanoviče Glinky. Na koncertech Hlaholu v druhé polovině šedesátých let nacházíme v Plzni písňové skladby Glinkovy a Rubinštejnovy a na jednom z těchto večerů zpívala Eliška Krásnohorská svým příjmeným altem píseň sirotka Váni ze zpěvohry Ivan Susanin. Víme také, že básnířka překládala ruské písňové texty do češtiny. Když však koncem roku 1871 po úmrtí dcerušky i manželky z Plzně odešel Jindřich Pech a když o tři léta později jej

následovala i básnířka Krásnohorská, uzavřela se první etapa propagace ruské hudby v Plzni.

/II/ Jan Hřímaly profesorem na moskevské konzervatoři

Koncem šedesátých let /1869/ se rozhodl tehdy pětadvacetiletý plzeňský rodák Jan Hřímaly, absolvent pražské konzervatoře, nastoupit k výzvě slavného českého houslisty Ferdinanda Lauba na konzervatoři v Moskvě jako profesor houslové hry. Je zajímavé, že i otec a děd Ferdinanda Lauba pocházeli z plzeňského kraje, z města Kralovic. Jan Hřímaly se v Moskvě oženil s Laubovou dcerou a v roce 1874, když Laub náhle zemřel, stal se sám ředitelem houslového oddělení. Protože v této významné pedagogické funkci setrval Jan Hřímaly v Moskvě až do roku 1915 a poněvadž jedním z mnoha jeho významných žáků byl i skladatel Rejngold Moricevič Glier, můžeme s klidným svědomím říci, že Plzeňan Jan Hřímaly položil první pevné základy k pozdější světově proslulé sovětské houslové škole.

/III/ První uvedení děl Petra Iljiče Čajkovského v Plzni

V roce 1882 byl založen z podnětu Hynka Pally Plzeňský filharmonický spolek, jenž byl prvním pokusem vytvořit v Plzni poloprofesionální symfonický orchestr. V té době vyvíjel progresivní činnost v propagaci ruské kultury i tehdejší vysokoškolský spolek Radbuza. A právě k výzvě vysokoškoláků z Radbuzy došlo k pozoruhodné události. Na „slovan-ském koncertu“, Radbuzou pořádaném 4. dubna 1883, vystoupil totiž symfonický orchestr Plzeňského filharmonického spolku, řízený Hynkem Pallou, a v pořadu mimo jiné uvedl houslový koncert D dur Čajkovského. Pokud je mi známo, byla tenkrát Plzeň po Moskvě a Vídni třetím městem v Evropě, kde byl tento proslulý koncert hrán. A sólový part byl ve výborných rukou Ferdinanda Lachnera, jenž později s Antonínem Dvořákem a Hanušem Wihanem konal známé koncerty v českých a moravských městech na rozloučenou se skladatelem Dvořákem před jeho odjezdem do Ameriky.

V devadesátých letech nacházíme v Plzni další dvě závažná díla Čajkovského. Plzeňská opera inscenovala totiž 21. listopadu 1892 zpěvohru Evžen Oněgin jako vůbec první r u s - k e u operu na plzeňské scéně. A bylo to představení mimořádně silné, neboť jinak přísný kritik Hynek Palla napsal: „Neváhám přiznati, že jsem v ten den zažil chvíle pohnutí z dojmavé krásy díla i pýchy ze statného našeho operního ansámblu.“ Evžen Oněgin se také dočkal vysokého počtu 11 repríz, a to byl v plzeňských poměrech úspěch vskutku mimořádný. Další operou Čajkovského byla Piková dáma, která podobně jako Evžen Oněgin byla nastudována kapelníkem Antonínem Kottem a poprvé uvedena 26. ledna 1895. Plzeň byla po Praze prvním městem v českých zemích, kde bylo toto dramaticky působivé dílo hráno.

Jestliže první dvě právě jmenované opery byly nastudovány za ředitelské éry Pavla Švandy mladšího, připravil třetí ruskou operní novinku kapelník Kott za úspěšného ředitelování Vendelína Budila 19. ledna roku 1898. Byla to zpěvohra Dubrovský na Puškinův námět. Autorem nebyl sice rodilý Rus, ale poruštělý Čech Eduard Nápravník, upřímný přítel Čajkovského. Nás snad také zaujme, že v mládí Nápravník studoval na pražské polytechnice spolu s Hynkem Pallou, žádný z této dvojice však studia nedokončil. Poslední ruskou operou v budově starého divadla byla zpěvohra Ivan Susanin velkého ruského národního klasika Michaila Ivanoviče Glinky. Stalo se tak na sklonku pětiletého Budilova ředitelování 15. února 1900. I když v nastudování nebylo vše ideální, především Plzeň tenkrát neměla pro představitele Susanina pěvce profundního jadrného basu, přesto kritika správně oceňovala, že Glinkovo dílo „je úchvatným hudebním obrazem hrdinství a obětavosti ruského lidu“ a že „ryze národní povaha díla toho musí každému slovanskému hudby milovnému člověku k duši mluvit“.

S ruským baletním souborem se Plzeň seznámila 11. října 1894. Soubor Dimitrije Ivanova a jeho folklórně zbarvený celovečerní pořad měl tak pronikavý úspěch, že vystoupení ruského baletu musilo být ještě reprízováno v osmi dalších večerech.

/IV/ Ruská a sovětská komorní hudba v Plzni

První ruskou komorní skladbou, kterou Plzeň slyšela, bylo populární Andante cantabile z kvartetu D dur P.I. Čajkovského. Stalo se tak hned při první návštěvě Českého kvarteta v Plzni 28. března 1894. V témž roce České kvarteto uvedlo ještě Tanějevův kvartet b moll. Brzy následovaly další ruské komorní skladby a po roce 1920 i komorní díla sovětská. Zjišťujeme je ve značném počtu jednak v pořadech koncertů Sdružení pro komorní hudbu, jež vyvíjelo svou činnost od roku 1908 až do poloviny padesátých let, jednak v programech komorních večerů Plzeňského hudebního kruhu /od roku 1945/ a Hudebního odboru osvětového svazu /od roku 1928/. Z velkého počtu ruských skladatelů v programech nacházíme zejména Borodina, Čajkovského, Glazunova, Grečaninova, Rachmaninova, Tanějeva, Musorgského, Rimského-Korsakova a Skrjabinu, ze sovětských autorů se v komorních večerech poprvé objevují Glier /Oktet/ v roce 1926, Prokofjev /Toccata/ roku 1934, Mjaskovskij a Šostakovič /1946/, Šebalin /1947/, Oganezian /1958/, Chačaturjan /1959/. Ze světových klasiků ruského původu jsme slyšeli v Plzni Igora Stravinského v oblasti komorní hudby poprvé roku 1929 /v oblasti baletu však už o několik let dříve!/.

Prvními sovětskými koncertními umělci, kteří vystoupili v Plzni, byli slavný houslista David Oistrach a klavírista Lev Oborin - oba na koncertu 8.6.1946. Klavíristu Svjatoslava Richterů jsme v Plzni s hlubokým dojetím poslouchali na recitálu 9.5.1950, klavíristu Rudolfa Kerera 7.11.1962. Z komorních sovětských souborů jako první v Plzni vystoupilo /9.11.1955/ Státní Borodinovo kvarteto, brzy potom Beethovenovo kvarteto /14.6.1956/, pak Komitasovo kvarteto /29.5.1958/ atd.

/V/ Ruská a sovětská symfonická a kantátová tvorba v Plzni /od roku 1900/

První ruskou symfonickou skladbou na plzeňských orchestrálních koncertech po roce 1900 byla známá Čajkovského Ouvertura

1812. Hrála ji v Plzni Česká filharmonie už 26.2.1902. V té-
že roce poznali Plzeňané 6. symfonii Čajkovského, h moll,
známou pod názvem Patetická, a to opět v interpretaci České
filharmonie. Po první světové válce, když do České filhar-
monie přišel dirigent František Stupka, rodák ze Sušicka
a vynikající znalec ruské literatury, měli jsme možnost po-
znat na večerech České filharmonie v Plzni např. poprvé
Musorgského Kartinky v Ravelově orchestraci /bylo to 25.3.
1919/ a Šeherezádu Rinského-Korsakova /26.4.1926/.

První Prokofjevovou symfonií, v Plzni hranou, byla jeho
působná mladistvá Klasická symfonie. Nastudovala ji zpola
amatérská Plzeňská filharmonie s vynikajícím dirigentem
Waltrem Ducloux, žákem Toscaniniho, a uvedla ji i na dvou
koncertech pro Dělnictvo Škodových závodů v prosinci 1946.

Na Šostakovičovu podmanivou VII. symfonii Leningradskou
jsme si v Plzni museli počkat až do 6. listopadu 1950, kdy
ji s operním orchestrem plzeňského divadla velmi dobře nastu-
doval tehdejší šéf opery František Belfín.

Se skladatelem Aramem Chačaturjanem jsme se v Plzni poprvé
seznámili na večeru Plzeňského rozhlasového orchestru 4.11.
1954, kdy dirigent Antonín Devátý se sólistou Antonínem Mo-
ravcem nastudoval Chačaturjanův houslový koncert. O nece-
lých pět let později jsme měli příležitost poznat osobně
skladatele Chačaturjana, jenž jezdíval pravidelně každý rok
na léčení do Karlových Varů, když vystoupil na koncertu
Plzeňského rozhlasového orchestru jako dirigent svého houslo-
vého koncertu. Sólový part hrál tehdy výtečný mladý Leonid
Kogan.

Když v roce 1956 začalo v Plzni pracovat pod vedením šéf-
dirigenta plzeňské opery Bohumíra Lišky amatérské Pěvecké
a orchestrální sdružení západočeského učitelstva, naskytla
se nám vzácná příležitost slyšet v Plzni i velká celovečerní
sovětská oratoria. Nikdy nezapomenu např. na první /a zatím
i poslední/ plzeňské provedení Prokofjevova oratoria Na strá-
ži míru /13.11.1958/, kde altové sólo zpívala Věra Soukupová,
dnes zasloužilá umělkyně a laureátka státní ceny KG. Neméně
silná byla Sviridovova Poema na paměť Sergeje Jesenina
/17.5.1960/ a mocný dojem v posluchačích vyvolalo i Prokofje-

vovo oratorium Alexandr Něvský /17.5.1960 a 30.11.1960/.
Když později Liška působil jako šéfidirigent v Plzeňském rozhlasovém orchestru, uvedl s tímto symfonickým tělesem a s Pěveckým sborem Čs. rozhlasu v Praze poprvé v Plzni i Prokofjevovo oratorium Ivan Hrozný. Tuto hudební epopej jsme si v Plzni poslechli 24.11.1977 se sólisty Marií Mrázovou a Miroslavem Podskalským.

/VI/ Ruská a sovětská operní a baletní tvorba v Plzni od roku 1900

V této kapitole, která by si žádala daleko širší záběr, se omezíme jenom na nejzávažnější události, které nepochybně byly cenným příspěvkem ke kladnému vývoji česko-ruských a česko-sovětských vztahů. Tak 27.10.1928 se uskutečnila v plzeňském divadle česká premiéra opery Chovanština od Modesta Petroviče Musorgského. Novinku nastudoval kapelník Ferdinand Ledvina, jenž dříve působil /za první světové války/ v opeře v Kyjevě, režii vedl ředitel Karel Veverka. Ve stejném obsazení byla realizována o dva roky později /29.12.1930/ česká premiéra opery Střevíčky od Čajkovského.

První sovětskou operou, inscenovanou v plzeňské opeře, byla 16.2.1952 Mejtusova Mladá garda. Operu připravil dirigent František Belfín, jemuž také patří zásluha o uvedení téměř zcela zapomenuté opery Mazepa od P.I. Čajkovského. Premiéra byla 6.2.1955. Událostí mimořádného významu byla československá premiéra Prokofjevovy opery Hráč 21.12.1957 - tedy ještě před inscenací v SSSR -, a to ve výborném nastudování dirigenta Alberta Rosena a s tenoristou Oldřichem Spisarem v titulní partii. Dne 12.12.1970 šéf opery Karel Vašata připravil premiéru opery Čarodějka od Čajkovského. Také toto dílo bylo u nás jenom velmi vzácně uváděno. O dvě léta později /4.11.1972/ jsme slyšeli v hledišti plzeňského divadla první operní dílo od Nikolaje Rimského-Korsakova; byla to zpěvohra Pskovičanka. Hudební nastudování bylo opět v rukou Karla Vašaty, podobně jako 26.4.1975, kdy Vašata připravil jako československou premiéru operu gruzínského

klasika 20. století Zacharije Paliášviliho pod názvem Daisy. S mimořádným ohlasem byla přijata 15.3.1980 sovětská opera A jitra jsou tu tichá od Molčanova. Novinka připravená dirigentem Josefem Chaloupkou a režisérem Oldřichem Křížem byla odbornou kritikou hodnocena výše než nastudování téhož díla v pražském Národním divadle.

Podívejme se nyní ještě v krátkosti na nejpozoruhodnější inscenace ruských a sovětských baletů v plzeňském divadle: Prvním sovětským baletem, který Plzeň měla příležitost zhlédnout, byla Maškaráda s hudbou Arama Chačaturjana. Připravil ji choreograf Josef Škoda s dirigentem Rosenem. Vynikající úroveň mělo první plzeňské nastudování Prokofjevova slavného baletu Romeo a Julie. Na brilantní inscenaci se tenkrát podepsali národní umělec Jiří Němeček a dirigent Karel Vašata. Následovala Asafjevova Bachčisarajská fontána /Němeček-Rosen dne 7.1.1956/ a brzy potom /2.9.1956/ československá premiéra Čulakiho Mládí /Němeček-Rosen/. Za tuto inscenaci získal plzeňský balet vysoké státní ocenění. Němečkův nástupce, choreograf Lubeš Ogoun, připravil na den 2.2.1958 Glierův balet Rudý mák /opět s dirigentem Rosenem/. Následovaly dva balety Igora Stravinského, a to Pták ohnivák /20.5.1966/, připravený choreografkou Věrou Untermüllerovou a dirigentem Jiřím Koutem, a balet Petruška /7.10.1972/, vzorně nastudovaný choreografem Gustavem Voborníkem a mladým dirigentem Petrem Vronským. Upoutaly též Chačaturjanova Gajané /29.3.1975/, inscenovaná G. Voborníkem a dirigentem Josefem Chaloupkou, a brzy potom i dvě premiéry baletů Ščedrinových. První z nich, Carmen, uvedli Voborník a Chaloupka 24.1.1976 a druhý - Annu Kareninu - se vzácným uměleckým vkusem nastudovala táž umělecká dvojice 22.10.1977. Domnívám se, že tento stručný výčet mluví přesvědčivě o dobré tradici v propagaci ruského a sovětského operního a baletního umění v Plzni.

Když byla v podzimu roku 1973 založena Krajská pobočka Svazu českých skladatelů a koncertních umělců v Plzni, bylo jedním z prvních velkých cílů plzeňské pobočky navázání soustavných styků se Svazem sovětských skladatelů v uralské oblasti družebního Sverdlovsk. Již hned v dalším roce se podařilo vyměnit si vzájemně notové materiály, a jak v Plzni, tak ve Sverdlovsku se od roku 1974 pravidelně alespoň jednou v roce uskutečňuje večer novinkových děl komorních, vokálních nebo symfonických. V Plzni jsme např. v uplynulém desetiletí poznali skladby uralských skladatelů Geralda Toporkova, Viktora Trambického, Borise Gibalina, Alexandra Fridlendera, Nikolaje Puzeje, Kláry Kacmanové, Olega Nirenburga, Vladimíra Kobekina, Anatolije Nimenského, Margarity Kesarevy a Sergeje Sirotina. A bylo to poznání pro nás v Plzni užitečné a vítané, protože jsme mohli a můžeme srovnávat způsob práce a kompoziční techniky i ideové náplně sverdlovských tvůrčích umělců s našimi západočeskými skladateli. Navíc jsme měli v roce 1975 vzácnou příležitost přivítat v Plzni i tříčlennou delegaci Svazu sovětských skladatelů z Moskvy - navštívili nás F.A. Semjonov, N.A. Mikojanová a N.F. Brodaňská - a také toto osobní setkání znovu jenom dotvrdilo přátelské vztahy i jednotu ideového a uměleckého úsilí členů obou skladatelských svazů. I letos - 7. února - jsme na komorním večeru pobočky Svazu českých skladatelů a koncertních umělců v Plzni seznámili západočeské milovníky komorní hudby s tvorbou dvou sverdlovských skladatelů - Margarity Kesarevy a Geralda Toporkova. A bylo potěšením konstatovat, že i tentokrát byly sverdlovské hudební novinky přijaty velmi srdečně.

ZÁVĚR

Pokusil jsem se v krátkosti načrtnout dlouholeté tradice česko-ruských a česko-sovětských vztahů v hudební Plzni, a ukázat, že tu jsou právě díky těmto dlouholetým tradicím

dány pevné základy i pro utužování vzájemného poznávání obou
hudebních kultur spřátelených socialistických zemí v příštích
letech a pro sjednocování úsilí bojovat hudbou za přátelství
mezi národy a za mír na celém světě.